

УДК. 332.142.2

DOI: 10.31359/2312-3427-2019-2-406

І.О. Іртищева, д-р екон. наук, професор

Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова

Д.С. Войт, канд. екон. наук, докторант

Міжнародний університет бізнесу і права

Г.М. Павленко, старший викладач

Одеська національна академія харчових технологій

А.-М.І. Архангельська, студент

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

МОНІТОРИНГ РІВНЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ ТА ЇЇ РЕГІОНІВ

У статті здійснено дослідження рівня соціально-економічного розвитку України. Систематизовано вектори моніторингу соціально-економічного розвитку України. Досліджено зведені показники України у міжнародних рейтингах за період 2014-2018 рр.: індекс людського розвитку, індекс глобальної конкурентоспроможності, індекс процвітання, індекс легкого ведення бізнесу. Проаналізовано динаміку основних макроекономічних показників розвитку національної економічної системи за період 2014-2018 рр. Систематизовано традиційні підходи до моніторингу соціально-економічного розвитку.

Ключові слова: *соціально-економічний розвиток, рейтинги розвитку країн, макроекономічні показники розвитку країни.*

Постановка проблеми. Прийняття та реалізація ефективних рішень, що сприятимуть економічному зростанню та соціальному розвитку країни є неможливими без наявності достовірної, комплексної інформації у формі, найбільш зручній для аналізу і оцінки. Важливими характеристиками релевантної інформації є також її достатність і відповідність меті та цілям рішень, можливість відобразити прямі й зворотні зв'язки між законодавчою і виконавчою владою та наслідки реалізації рішень у регіонах та галузях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання аналізу соціально-економічного розвитку України є предметом наукового пошуку багатьох вітчизняних науковців, серед яких у статті використано праці

Макара О.В., Чернова О.О., Сушко К.В., Петрушко А.С. та інших. Разом з цим, широкий спектр невирішених завдань та повільність просування реформ децентралізації у регіонах свідчать про наявність певних проблем у системі управління і потребують додаткових досліджень соціально-економічного розвитку.

Формулювання цілей статті. Метою написання статті є дослідження рівня соціально-економічного розвитку України.

Виклад основного матеріалу досліджень. в сучасних умовах трансформації економічних відносин та соціально-економічних систем, реформування інституційного й правового поля соціально-економічного розвитку нашої держави, що характеризується поступовою імплементацією Європейських норм, проходження процесів децентралізації на тлі складних геополітичних й економічних викликів виникає потреба у формуванні дієвої системи моніторингу соціально-економічного розвитку, що дозволила б оперативно приймати ті чи інші управлінські рішення та визначати їх вплив на відповідні процеси. Важливими особливостями такого моніторингу є:

- 1) формування релевантної системи показників, що найбільш об'єктивно характеризують стан та розвиток досліджуваних процесів;
- 2) розробка системи аналізу та уніфікованого відображення даних, що об'єднують різні аспекти соціально-економічного розвитку;
- 3) визначення бази для порівняння, у якості якої можуть слугувати відповідні цільові показники, аналогічні досягнення інших країн в цій сфері або найбільш високі результати, отримані у певному регіоні країни.
- 4) методичні підходи обробки та інтерпретації даних у найбільш зручній формі, що дозволяють приймати оперативні та стратегічні рішення для підвищення керованості процесу соціально-економічного розвитку у відповідності до цільових пріоритетів.

Погоджуємося також з думкою Макари О.В., що «необхідно розрізняти тотальний і проблемно-орієнтований моніторинг. Завданням і вмістом першого є постійний аналіз і діагностика соціально-економічної ситуації в масштабах всієї країни і основних одиниць її державного устрою. Предметом тотального моніторингу стає соціально-економічна проблема у всій різноманітності її складових. Мета проблемно-орієнтованого моніторингу – відслідкування тенденцій розвитку вирішення тієї або іншої соціальної, економічної, екологічної проблеми, яка відібрана за певними критеріями, визнана суспільно значимою і вимагає особливої державної уваги впродовж багатьох років. Предметом

проблемно-орієнтованого моніторингу є дискретні явища, що назрівають у надрах тієї або іншої ситуації на певній території» [1, с. 27].

Виходячи з мети та цілей нашого дослідження, а саме – моніторинг соціально-економічного розвитку України в умовах децентралізації, обрано наступні вектори моніторингу, а саме:

1) Моніторинг рівня соціально-економічного розвитку України в глобальному оточенні, що визначає місце України серед інших держав у певних рейтингах та визначає ефективність державної політики, впровадження демократії, розвиток економіки та соціальної сфери.

2) Моніторинг динаміки розвитку соціально-економічних процесів, що створює підстави для прогнозування темпів та напрямків економічного зростання.

3) Моніторинг соціально-економічного розвитку регіонів під впливом процесів децентралізації, що дозволяє визначати основні перспективи, проблемні місця та регіональні диспропорції.

Погоджуємося з думкою науковців Чернової О.В. та Сушко К.В, що «зміна показників міжнародних економічних рейтингів виявляє економічні зміни в країні з погляду незалежного оцінювання. Аналіз динаміки показників міжнародних економічних рейтингів дає змогу визначити певні закономірності, а також проблеми у сучасному стані економіки країни. Рейтинги є корисними для самої країни, для виявлення перспективності її економіки, що дає можливість для вирішення першочергових проблем» [2].

На сьогодні формуються десятки міжнародних рейтингів, що висвітлюють певні аспекти економічного та соціального розвитку країн світу. До найбільш популярних та репрезентативних можна віднести:

1. Індекс людського розвитку, що розраховується експертами ООН з метою визначення рівня бідності, охорони здоров'я, освіти та грамотності населення, стану ринку праці, середньої тривалості життя та інших чинників людського розвитку у різних країнах світу. За результатами 2018 р., Україна посіла за цим індексом 88 місце серед 189 країн світу. Порівняно з 2014 р. наша країна в даному рейтингу втратила 6 позицій.

2. Індекс глобальної конкурентоспроможності - глобальний аналіз конкурентоспроможності країн та відповідний рейтинг, що формується фахівцями Всесвітнього економічного форуму на основі комбінації загальнодоступних статистичних даних та результатів глобального опитування керівників великих компаній, що всебічно характеризують конкурентоспроможність національних економік на міжнародному ринку. У 2018 році Україна посіла в цьому рейтингу 83 місце серед 140 країн світу, покращивши свої позиції порівняно з попереднім періодом на 3 пункти, а з результатами 2014 р. – на 5 пунктів.

3. Індекс процвітання характеризує визначає сукупні позиції країни серед інших країн за показниками економічного розвитку (багатства) та благополуччя населення, що формується аналітичною групою Legtum institute. У цьому рейтингу наша країна у 2018 році посіла 111 позицію з 149 країн, піднявшись за рік на 1 сходинку. Проте, порівняно з 2014 втратила 50 пунктів.

4. Індекс легкості ведення бізнесу, який складається експертами Світового банку для порівняння простоти підприємницької діяльності в країнах світу. За цим показником спостерігається доволі значне зростання України в рейтингу. Зокрема у 2014 році, наша країна посідала 116 місце та піднялася протягом досліджуваного періоду на 79 у 2014 р.

На рис.1. відображено зведені показники України у міжнародних рейтингах за період 2014-2018 рр.

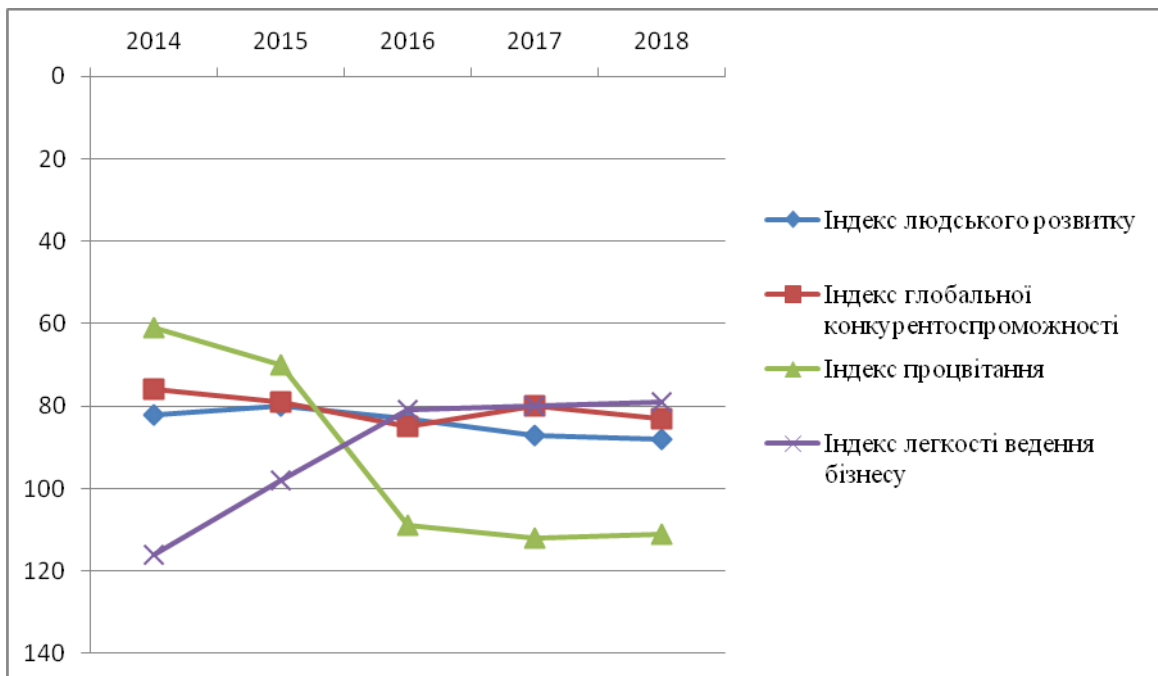

Рис. 1. Місце України у міжнародних рейтингах

Джерело: [3]

Отже, більшість рейтингів, зокрема таких які характеризують економічний розвиток та базуються на статистичних показниках засвідчують певне погіршення соціального та економічного становища України у глобальному оточенні. Погоджуємося з думкою Кириченко К.І. , що наразі «реформи, які проводить уряд нашої держави, не призводять до покращення життя громадян – так зменшується тривалість життя, відсутнє відчуття соціальної захищеності та можливості вільного вибору. Це свідчить про неефективність трансформацій у країні, пов’язаних із

пенсійним забезпеченням, медичною сферою, а також середньою та вищою освітою» [4, с.20].

Окремі реформи, спрямовані на створення умов для розвитку бізнесу, зниження корупції та розвитку демократії мають свій позитивний вплив на сприйняття нашої країни світовою спільнотою. Проте, вони здійснюються дуже повільними темпами та майже не позначилися на удосконаленні таких інституцій, як судова гілка влади, розвиток свободи слова, забезпечення економічного зростання.

Важливим етапом оцінки рівня соціально-економічного розвитку є вибір методичних підходів, що дозволяють звести результати аналізу різнопланових явищ та процесів до єдиної уніфікованої системи стандартизованих показників, що дозволяє розробляти єдину модель моніторингу та спрощує процес прийняття управлінських рішень.

Відправною точкою процесу децентралізації, що певним чином позначився на розвитку як регіонів, так і України в цілому можна вважати 2014 р., коли кабінетом міністрів було розроблено і прийнято Концепцію реформування територіальної влади та місцевого самоврядування в Україні. Як зазначають фахівці Національного інституту стратегічних досліджень, «Цей спрямований на першочергове вирішення низки проблем, які стоять на заваді розвитку місцевого самоврядування та гальмують впровадження публічних політик в масштабах держави. Метою політики у сфері децентралізації були визначені:

- відхід від централізованої моделі управління в державі,
- забезпечення спроможності місцевого самоврядування та побудова ефективної системи територіальної організації влади в Україні,
- реалізація у повній мірі положень Європейської хартії місцевого самоврядування, принципів субсидіарності, повсюдності і фінансової самодостатності місцевого самоврядування» [5].

Доцільно зазначити, що період 2014-2018 років можна назвати одним з найважчих кризових періодів, протягом якого соціально-економічний розвиток нашої держави здійснювався у майже у форс мажорних обставинах, що супроводжувалися: військовими діями на Сході України та окупацією частини територій, загостренням соціальних суперечностей, втрати значної частини (близько 20%) економічного потенціалу і традиційних ринків збуту, руйнування інфраструктури та потужною фінансовою кризою, яка призвела до ліквідації понад 40 банків та зниження офіційного курсу національної валюти понад 40%.

На рис. 2. відображено динаміку індексів основних макроекономічних показників розвитку національної економічної системи за період 2014-2018 рр.

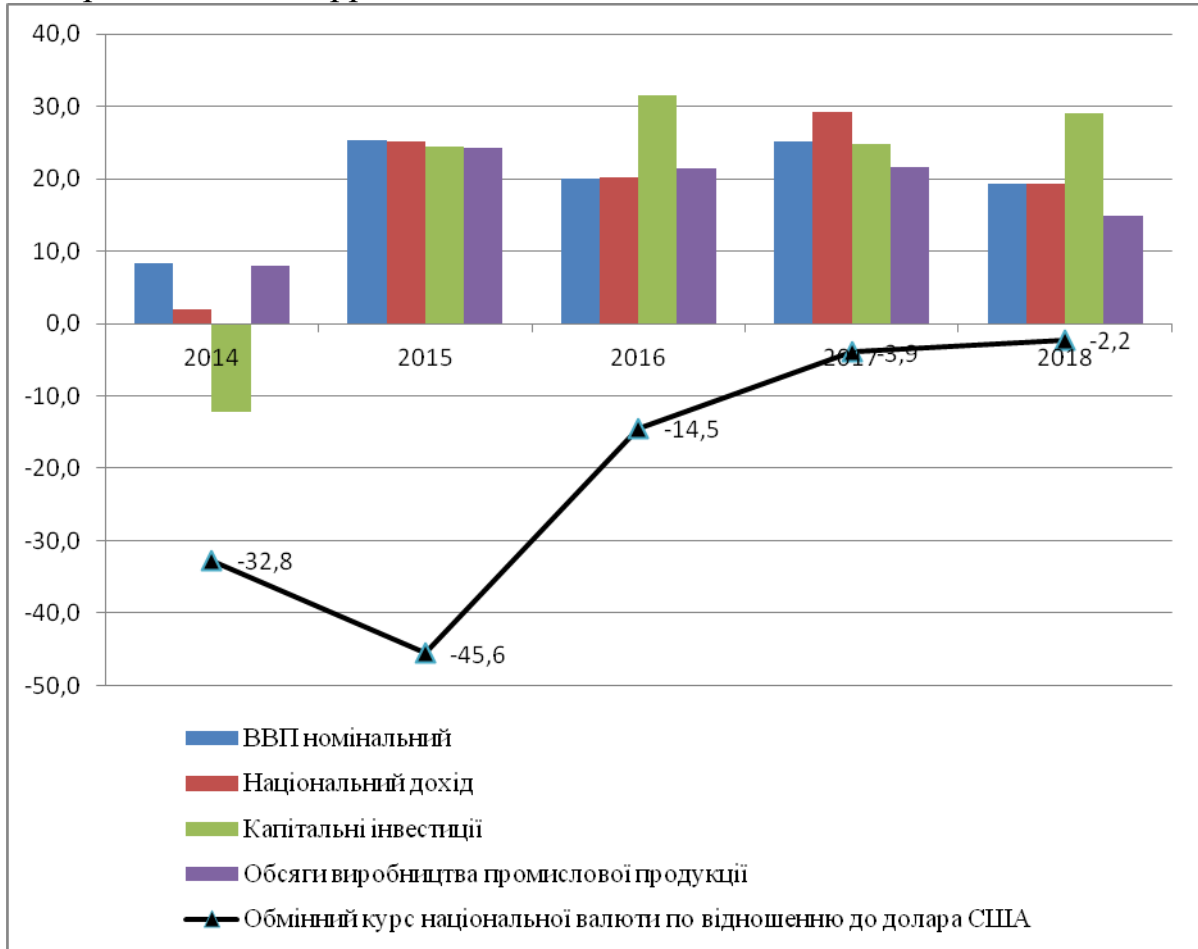

Рис.2. Динаміка основних показників економічного розвитку України за період 2014-2018 рр. (+/- % до попереднього періоду)

Джерело: сформовано на основі даних Державної служби статистики України та Національного банку України

Як свідчать дані рисунку 1., попри загострення економічної кризи, втрату частини територій і ринків збуту, основні показники розвитку національної економіки у період 2014-2018 рр. демонструють переважно позитивну динаміку. Зокрема, номінальний ВВП, обсяг національного доходу та промислового виробництва збільшився у 2015 р. у середньому на 24-25 %, а капітальні інвестиції – майже на 35 % порівняно з попереднім періодом. У 2016 р. темпи зростання дещо знизилися, проте спостерігалися теж позитивні тренди, як посилилися у 2017 р. Разом з цим, всі ці процеси відбувалися на тлі значної девальвації національної валюти, вартість якої у 2015 р. по відношенню до долара США знизилася на

рекордні 45,6 %, а у 2016 р. ще на 14 %. У 2017-2018 рр. обмінний курс дещо стабілізувався і знижувався у середньому на 3,9-2,2 % на рік, що свідчить про більш –менш реальне зростання макроекономічних показників. Перевищення темпів девальвації над темпами економічного зростання у 2015-2016 рр. свідчить про значну роль інфляційної складової .

Висновки. Таким чином, традиційні підходи до моніторингу соціально-економічного розвитку, які використовуються для звітування органів влади та кабінету міністрів базуються на номінальних статистичних даних, які не враховують зміну курсу валюти. У результаті таких розрахунків виходить, що економіка України за більшістю економічних параметрів зростає, що сприймається як позитивне явище яке лягає в основу побудови прогнозів і прийняття відповідних рішень. На нашу думку, об’єктивна система моніторингу, на відміну від тієї, що практикується наразі, повинна виключати інфляційну складову, а основні макроекономічні показники повинні визначатися у розрахунку на душу населення. Це дозволить робити більш об’єктивні висновки та прогнози щодо рівня економічного розвитку та порівнювати відповідні показники як у динаміці так і на різних рівнях агрегування (країна, регіон, територіальна громада). Окрім того, основою для моніторингу повинен слугувати не тільки розвиток показників у динаміці, а ефективне керування економічними процесами, що відображається у певних нормативних (цільових) показниках визначених у відповідних планових документах.

Бібліографічний список.

1. Макара О.В. Організація моніторингу соціально-економічного розвитку країни / О.В. Макара// Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. – № 5 (Т.1). – С. 26-30.
2. Чернова О.В. Місце України у глобальних економічних рейтингах / О.О. Чернова, К.В. Сушко//Економіка і суспільство. – 2017. – № 9. – С.110-114
3. Український інститут аналізу і менеджменту політики [електронний ресурс]—режим доступу: https://uiamp.org.ua/ukrayina-v-mizhnarodnih-reytingah?fbclid=IwAR0yFEhMYxGvXi-5lFSdSukhJUnx-Fm7lIKYk1f89wCf_k8kpdFhFetIpus
4. Кириченко К.І. Міжнародні рейтинги й індекси в системі оцінювання рівня соціальних, економічних і політичних трансформацій в Україні/ К.І. Кириченко// Управління розвитком. – 2017. – №1-2. – С. 18-26.

5. Децентралізація влади: порядок денний на середньострокову перспективу [аналітична доповідь] / Національний інститут стратегічних досліджень. – Київ, 2019/
6. Modeling of strategic control system in the context of sustainable development of enterprise / M. Stehnei, I. Irtysheva , Y. Boiko // Problems and Perspectives in Management (open-access): journal.– Sumy: LLC "CPC "Business Perspectives", 2017.– Volume 15, Issue 3.– P.212-223.
7. Conceptual approaches to the formation of regional food security strategy in the context of sustainable development/ M Stehnei, I. Irtyshcheva, Y. Boiko, L. Rogatina, K. Khaustova// Problems and Perspectives in Management. – 2018. – 16(4), 42-50.
8. Strategic Priorities and Effectiveness of the Implementation of the State Policy for Sustainable Agricultural Development in Ukraine / M. I. Stehnei, I.O. Irtysheva, Y. Boiko [et al.] // Viesoji politika ir administravimas : public policy and administration. – Vilnius, 2019. – T 18, Nr. 2. – P. 195-208.
9. Conceptual approaches to the formation of regional food security strategy in the context of sustainable development / M. Stehnei, I. Irtyshcheva, Y. Boiko [et al.] // Problems and Perspectives in Management : journal. – Sumy, 2018. – Volume 16, Issue 4. – P. 42-50.
10. Financial mechanism of the socio-oriented economic development of the black sea region / M. Stehnei, I. Irtysheva, O. Gurina // Baltic Journal of Economic Studies : the scientific journal. – Riga, 2018. – Vol. 4, No.4. – P. 202-208.
11. Іртищева І.О. Децентралізація системи управління в забезпеченні сталого розвитку сільських територій / І.О. Іртищева, Ю.М. Хвесик, М.І. Стегней // Економіка АПК. – 2015. – № 4. – С. 64-70.

Мониторинг социально-экономического развития Украины и ее регионов. В статье проведено исследование уровня социально-экономического развития Украины. Систематизированы векторы мониторинга социально-экономического развития Украины. Исследована сводные показатели Украины в международных рейтингах за период 2014-2018 годов: индекс человеческого развития, индекс глобальной конкурентоспособности, индекс процветания, индекс легкого ведения бизнеса. Проанализирована динамика основных макроэкономических показателей развития национальной экономической системы за период 2014-2018 годов. Систематизированы традиционные подходы к мониторингу социально-экономического развития.

Ключевые слова: социально-экономическое развитие, рейтинги развития стран, макроэкономические показатели развития страны.

Irtysheva I., Voit D., Pavlenko H., Arhangelska A. Monitoring of socio-economic development of Ukraine end region. The article studies the level of social and economic development of Ukraine. The vectors for monitoring the socio-economic development of Ukraine have been systematized: 1) Monitoring the level of socio-economic development of Ukraine in the global environment, which determines the place of Ukraine among other countries in certain rankings and determines the effectiveness of state policy, introduction of democracy, economic development and social sphere; 2) Monitoring the dynamics of the development of socio-economic processes, which creates the basis for predicting the pace and direction of economic growth; 3) Monitoring of the socio-economic development of the regions under the influence of decentralization processes, which allows to identify the main prospects, problems and regional disparities. Consolidated indicators of Ukraine in international rankings for the period 2014-2018 are investigated: human development index, global competitiveness index, prosperity index, easy business index. The dynamics of the main macroeconomic indicators of the development of the national economic system for the period 2014-2018 are analyzed. Traditional approaches to monitoring socio-economic development have been systematized. traditional approaches to monitoring socio-economic development used to report to authorities and the cabinet are based on nominal statistics that do not take into account the change in the exchange rate. As a result of such calculations, it turns out that the economy of Ukraine is growing by most economic parameters, which is perceived as a positive phenomenon that underlies the construction of forecasts and decision making. In our view, an objective monitoring system, as opposed to the current one, should exclude the inflation component, and the main macroeconomic indicators should be determined per capita. This will allow us to draw more objective conclusions and forecasts regarding the level of economic development and to compare the corresponding indicators both in dynamics and at different levels of aggregation (country, region, territorial community). In addition, monitoring should be based not only on the development of indicators in dynamics, but also on the effective management of economic processes, which is reflected in certain normative (targets) defined in the relevant planning documents.

Keywords: socio-economic development, country development ratings, country macroeconomic indicators.

Стаття надійшла до редакції: 07.04.2019 р.